

Tahakküm Metaforu: Tahakküm Araçları Olarak Eğitim Örgütleri*

Tuncer FİDAN, Dr., İç Denetçi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, tuncerfidan@gmail.com

Öz: Örgütler insanlara bireysel yeteneklerinin ötesinde dünyayı şekillendirme imkânı sunan araçlar olarak tanımlanabilir. Başlangıçta çoğunlukla insani amaçlarla kurulmuş olsalar da örgütleri toplumdaki güç ilişkilerinden soyutlamak mümkün değildir. İktidar sahipleri için yönetilenler üzerinde tahakküm kurmak ve sürdürmek için kullanışlı aygıtlara dönüşebilirler. Tahakküm gibi yan etkilerine rağmen özellikle kamu örgütlerinden kolaylıkla vazgeçmek mümkün değildir. Bu noktada örgütlerin olumlu yönlerinin yanında olumsuz yönlerinin de betimlenmesi, örgütsel yaşamın patolojileri hakkında farkındalık oluşturabilir. Örgüt çalışmalarında metafor kullanımı yüksek düzeyde karmaşıklaşmış örgütleri basit zihinsel modellere dönüştürmenin yanında klasik tanımların görmezden geldiği insani ve çevresel maliyetleri görünür kılabılır. Bu çalışmada tahakküm kavramına ilişkin kuramsal tartışmalara yer verilerek eğitim yönetimine ilişkin doğurguları analiz edilmiştir. Bunun yanında örgüt içi tahakküm ilişkilerinin hafifletilmesine ilişkin öneriler tartışılarak okullara ilişkin çözüm önerileri analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: örgüt, tahakküm, eğitim örgütleri

Domination Metaphor: Educational Organizations as Instruments of Domination

Abstract: Organizations can be defined as tools enabling people to shape the world beyond their individual capabilities. Though organizations were initially founded for humanistic goals, it is unlikely to isolate them from power relationships in a given society. They may become useful instruments for power elites to dominate masses. Despite of their adverse effects, it is unlikely to give up particularly public organizations easily. At this point, describing negative aspects of organizations beside positive ones might create awareness about pathologies regarding organizational life. The use of metaphors in organization studies might make humanistic and environmental costs ignored by classical definitions visible beside transform highly complexified organizations into simple cognitive models. In this study theoretical discussions regarding the conceptions of domination and their results in educational administration were included. Moreover suggestions for palliating domination relationships were discussed and solutions offered for educational organizations were analyzed.

Key Words: organization, domination, educational organizations

* Katkılarından dolayı değerli hocam Prof. Dr. Ali BALCI'ya teşekkür ederim.

1. GİRİŞ

Örgütler, insanın toplumsal varlık özelliğinden kaynaklanan bir arada yaşama ihtiyacının ürünleridir. Örgütler insanlara belirsizliklere karşı bir güvenlik ortamı sunarken karşılığında da bağlılıktan da ötesini talep edebilirler. Bireysel veya toplumsal ihtiyaçlar, çıkarlar ve talepler örgütün genel hedefleri doğrultusunda baskı altında tutulabilir veya yok sayılabilir.

Klasik örgüt kuramları yönetim süreçlerine odaklanarak örgütsel etkinliklerinin insani bedelini soyutlaştırmaktadır. Bu anlayışa göre örgüt etkinliklerinin insan ve çevre üzerindeki etkileri, istihdam oranları ve maliyetleri gibi soyut verilere ve maliyet unsurlarına dönüşmektedir. Örgütlerin klasik yönetim yaklaşımları tarafından göz ardı edilen yönlerinin açıklığa kavuşturulması farklı bakış açıları ve metaforların kullanılmasıyla mümkün olabilir. Metafor, toplumsal gerçeğin mecazi olarak yansıtılmasıdır (Balci, 2010, s. 142). Örgütlerin tahakküm metaforu ile çözümlenmesi, örgüt etkinliklerinin genellikle göz ardı edilen toplumsal etkilerinin anlaşılmasında önemli bir üstünlük sağlayabilir.

2. TAHAKKÜM ANLAMINDA ÖRGÜT

Tarih boyunca örgütler, evrensel insani durumlar çevresinde gelişmiştir. Her zaman, biz ve onlar, yerli ve yabancı, dost ve düşman, mümin ve kâfir, uygar ve barbar şeklinde gruplaşmalar olmuştur. Bu tür gruplaşmalar veya örgütler, yöneten konumundakilerin iradelerinin yönetilenlere dayatıldığı, tahakküm olgusu çevresinde gelişen toplumsal yapılarla dönüşmüştür (Morgan, 1998, s. 339). Tahakküm olgusuna dayanan asimetric iktidar ilişkileri sayesinde ilk uygarlıklar ortaya çıkmış, büyük ordular ve imparatorluklar kurulmuştur. Bu başarıları elde etmek için gerekli işgücünün büyük bölümü kölelik ve angarya yolu ile sağlanmıştır. Günümüzde ise köleler, yerlerini, ayrılma hakları olan ücretli çalışanlara bırakmıştır, ancak çoğunluğun emeği ve alın teri azınlığın hedeflerine tabi kalmaya devam etmektedir (Willmott, 1993; Ekholm ve Friedman, 1982).

Örgütler bir veya birkaç kişinin arzusu doğrultusunda dünyayı şekillendirme araçları olarak tanımlanabilir. Tahakküm aracına dönüşerek bu kişi veya kişilerin belirledikleri doğru ilişki tanımlarını diğer insanlara dayatma imkânı sunabilirler (Baltacı ve Balci, 2017; Perrow, 1972, s. 14). Örgüt içi tahakküm ilişkileri sistematik bir şekilde ilk olarak Marx'ın düşüncelerinde yansımaları bulmaktadır. Marx'a göre (1994, akt. Giddens, 2009, s. 41-46) ticari örgütler işgörenlerini maliyet unsuru ve diğer sermaye harcamalarına denk kalemler olarak görmektedir. Mevcut iktisadi sistem, sermaye sahiplerinin egemen konumda olduğu tahakküm ilişkileri tarafından belirlenmiştir. Kapitalist üretim tarzının sağladığı zenginlik toprak ve sermaye sahiplerince gasp edilmektedir. İşçi sürekli olarak daha ucuz bir meta haline geldikçe daha fazla mal yaratmaktadır. İnsani dünyanın değer kaybetmesi, eşya dünyasındaki değer artışı ile doğru orantılıdır. Sonuç ise işgören ve ürettiği mal arasında bir ikilik, yani yabancılaşmadır. Marx'a göre (1994) kapitalist de, özel mülkiyet ve paranın gücünün varlığını egemenliği altına alması anlamında sermayenin tahakkümü altındadır: Sıkı çalışmak, makul, ekonomik ve tekdüze olmak zorundadır (Giddens, 2009, s. 41-46).

Marksist kuramcılara göre rekabetçi çok partili sistemlerin, özerk baskı gruplarının, özgür basın ve anayasalarca güvence altına alınmış olan bireysel özgürlüklerin varlığı, liberal demokrasilerin burjuva ideolojisi adını verdikleri olgu tarafından tahakküm altına alındığı gerçeğini değiştirmemektedir. İdeoloji kavramı siyasi tarihe damgasını vurmuş olan, ancak tarihin farklı dönemlerinde farklı olgulara işaret eden bir kavramdır. Fransız İhtilalinin yaşandığı dönemlerde "fikirler bilimini" ifade etmek için kullanılsa da Marx tarafından bütün toplumsal sınıfların dayandığı çelişkileri örten düşünceler kümesi anlamında kullanılmıştır (Marx ve Engels, 2004, s. 64). Böylece ideolojiler yanlışlığı, aldanmayı ve mistikleştirmeyi yaygınlaştıran bir araca dönüşmüşlerdir. Bu niteliklerine rağmen ideolojiler güçlü bir toplumsal işlev

üstlenmektedir: İstismar edilenin istismarcıdan razı olmasını sağlayarak sınıf sistemini istikrara kavuşturmuş ve sağlamlaştırmıştır. Bahsedilen nedenlerden ötürü ideoloji; eşya üretimini olduğu kadar düşünce üretimini de tamamen kontrol altında tutan yönetici sınıfın çıkarlarına hizmet etmektedir. Örneğin kapitalist toplumda burjuva sınıfı eğitimsel, kültürel, entelektüel ve sanatsal yaşamı kontrolü altında tutmaktadır (Heywood, 1994, s. 99-100). Marx ve Engels'in (2004, s. 64) The German Ideology adlı eserlerinde belirttikleri gibi "yönetici sınıfın fikirleri her dönemde yöneten fikirlerdir".

Yönetici sınıfın etkisi bu sınıfın entelektüel yaşamı tekeline alarak bütün rakip düşünceleri sistemden dışlayabildiği anlamına da gelmemektedir. Gramsci gibi Yeni Marksistler bu durum ile ilgili olarak kültürel, ideolojik ve siyasal rekabetin mevcut olduğunu kabul etmekte, ancak bu rekabetin taraflarının asimetrik güçlere sahip olduğunu vurgulamaktadır. Başka bir ifadeyle kapitalist düzenin desteklediği düşünce ve görüşler rakiplerine göre ezici bir üstünlüğe sahiptir. Bu türden bir düşünce aşılama, ifade özgürlüğü, açık rekabet ve siyasal çoğulculuk kisvesi altında etkinlik gösterdiğinden diğer türlere nazaran çok daha üst düzeyde bir başarıya sahiptir (Holohan, 2005, s. 99).

Bu savın en önemli savunucularından biri olan Gramsci'nin (1992) çözümlerinin merkezinde ideolojik hegemonya kavramı yer almaktadır. Sermayenin hegemonyası Gramsci'nin Maksizminin, yani praxis felsefesinin mihenk taşı niteliğindedir (Gramsci, 1992, s. 150-157). Sermaye hegemonyasının kullanımı toplumsal yaşamın bütün alanlarının özelliklerinin açıklanmasında, diğer bir ifadeyle kapitalist gerçekliğin ayrı gözüken alanlarının temelinde yatan bütünlüğün açığa çıkarılmasında kolaylıklar sağlamaktadır. Devletten ekonomiye, tarihten günlük yaşama, bireyden topluma, sınıf tahakkümünden sınıflar arası itaate kadar Gramsci'nin kapitalist ideolojik hegemonyası kapitalist varoluşun temel öğelerinin ortaya çıkarılması için kullanılmıştır. Gramsci (1992) ideolojik hegemonya kavramına atfettiği büyük öneme rağmen açık bir tanımını yapmamıştır, ancak eserleri incelendiğinde bu kavramın gerçekliği ve ne derecede önem arz ettiği ortaya çıkmaktadır (Manders, 2007, s. 29). Gramsci (1992) hegemonya kavramını genelde bir yönetici gücün kendi egemenliği için hükmettiği insanların rızasını alma biçimi anlamında kullanmaktadır. Bunun yanında bu kavram Gramsci'nin eserlerinde zaman zaman hem rıza hem de baskıyı kapsayacak şekilde kullanılmıştır. Hegemonya ideolojiden daha geniş bir kavramdır ve ideolojiyi de kapsamakta, ancak ona indirgenememektedir (Eagleton, 2011, s. 154). Gramsci'ye göre (1992) hegemonya kurmak; bir sınıf veya grubun kendi dünya görüşünü sivil toplum örgütleri aracılığıyla toplum geneline baştan sona yayarak kendi çıkarı ile toplumun çıkarını eşitlemesi ve böylece ahlaki, siyasi ve entelektüel üstünlük kurmasıdır (Cammatt, 1967, s. 204).

Gramsci (1992, s. 150-157) toplumsal sınıf sisteminin sadece eşitsizliğe dayalı iktisadi ve siyasi iktidar (güç) tarafından değil aynı zamanda yaşamın bütün alanlarında kendisini hissettiren burjuva hegemonyasından kaynaklandığı gerçeğine dikkati çekmektedir. Başka bir ifadeyle Gramsci (1992, s. 150-157) ideolojik hegemonyayı; devlet ile ekonomi arasındaki bütün aracı kurumları kastettiği sivil toplum alanı ile ilişkilendirmektedir. Devlet kurumları, toplumsal kurumlar, dini kurumlar, eğitim kurumları gibi oluşumlar bireyleri egemen iktidara baskıdan çok rıza ile bağlayan hegemonik aygıtlardır (Haug, 2003, s. 118; Eagleton, 2011, s. 156). Sivil toplumun öne çıkması devleti toplumsal yaşamda geriletmemiştir. Devlet tahakkümü hala varlığını korumaktadır, üstelik modern toplumlarda toplumsal baskı çeşitliliğinde kaydedilen artış bu tahakkümü güçlendirmiştir. Buna karşılık sivil toplum örgütleri (dinsel, eğitimsel, basın-yayın gibi) toplumsal kontrol süreçlerinde daha merkezi bir rol oynamaya başlamıştır. İktidar toplumsal yaşamın dokusuna yayılarak alışkanlık, görenek veya kendiliğinden oluşan doğal etkinlikler şeklinde görünmez hale gelmiştir (Eagleton, 2011, s. 159).

İdeolojik tahakkümün etkileri son derece açık bir şekilde gözlenebilmektedir: Burjuva kuram ve filozofları tarafından aldatılan proletarya sınıf bilincine ulaşma yeteneğinden mahrum kalacak ve devrimci potansiyelinin hiçbir zaman farkına varamayacaktı. Gramsci'nin düşünceleri sınıf baskısına rağmen neden kapitalizmin yaşamını sürdürebildiğine dair modern Marksistlere açıklamalar sunmuştur: Burjuva meşruiyet üretme konusunda son derece başarılıydı (Gramsci, 1992, s. 150-157). Bununla birlikte Gramsci'nin kuramları Marksist siyaset üzerinde radikal etkilere de sahiptir. Çünkü Gramsci (1992, s. 442) burjuva hegemonyasına karşı yalnızca proletarya hegemonyasının mücadele yeteneğine sahip olduğunu ifade etmektedir.

Marksist kuramcılardan farklı olarak, Weber toplumdaki güç ilişkilerini toplumsal sınıf perspektifinden ziyade sosyal eylem perspektifiyle açıklamaktadır. Weber'e göre güç; birey veya bireylerin, sosyal eyleme katkıda bulunan diğerlerinin dirençlerine rağmen iradelerini sosyal eylemde ortaya koyabilme ihtimalidir. Güç, genel anlamda bütün toplumsal ilişkilerin parçasıdır. Bireyler ailede, toplumsal olaylarda, iş yaşamında, kamusal söylemde, kısaca her yerde gücü kullanabilmektedir. Bununla birlikte güç, sosyal eylemin düzene sokulması için yeterli bir dayanak değildir. Bu noktada Weber tahakküm kavramını kullanmaktadır. Weber'e göre tahakküm; bireylerin veya toplumsal grupların kendilerine yöneltilmiş buyruklara itaat etme ihtimalidir. Tahakküm meşru olabildiği gibi gayrimeşru da olabilmektedir. Weber'in esas ilgi konusu meşru tahakküm biçimleri, ya da buyruk verme veya görev tevdi etme hakkına sahip meşru otorite türleridir (Bratton vd., 2009, s. 235). Weber (2008, s. 40) üç tahakküm türünden bahsetmektedir:

1. Rasyonel tahakküm: Normatif kuralların meşruluğu ve bu yasalara göre egemen konumuna getirilenlerin emir verme hakkı olduğu inancına dayanmaktadır.
2. Geleneksel tahakküm: Çok eski zamanlardan beri süre gelen geleneklerin kutsallığına ve bu geleneklere göre gücü kullananların meşruluğuna olan inanca dayanmaktadır.
3. Karizmatik tahakküm: Bir bireyin istisna kutsallığına, kahramanlığına, örnek özelliklerine ya da onun tarafından açıklanan veya emredilen normatif kalıpların ya da emrin kutsallığına olan bağlılığa dayanır.

Bu tahakküm türlerinin hiçbiri tarihte saf biçimde örneği bulunmamakta ve sıklıkla birbirlerinin alanlarına girmektedirler (Weber, 2008, s. 41). Bununla birlikte, Weber artan bürokratikleşmeden kaygı duymaktadır. Weber'e göre (2003, s. 181) bürokratikleşme süreci ve rasyonelleşme insan ruhu ve liberal demokrasi değerleri açısından çok büyük bir tehdit oluşturmaktadır. Çünkü bürokratik tahakküm ilişkisinde hâkim konumunda olanlar toplumun çıkarlarını ve esenliğini ikinci plana itecek yönetim araçları geliştirebilirler (Ritzer, 1975).

Benzer şekilde, Michels (2009, s. 15) tahakküm yapılarının yalnızca düşük sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyine sahip toplumlara özgü bir arıza olmadığını belirtmektedir. Aksine karmaşık ve gelişmiş sosyal sistemlerde daha sık görülmektedir (Fidan ve Öztürk, 2015b). Zira artan teknolojik gelişmelerin yatay örgütlenme biçimlerini öne çıkarmasına rağmen, gücün belirli örgütsel kademelerde yoğunlaşma gerekliliği modern örgütlerde tahakküm ilişkilerini ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle bürokratik örgüt politikasında belirgin oligarşik eğilimler bulunduğunu söylemek mümkündür, başka bir ifadeyle oligarşinin demir yasası geçerlidir (Michels, 2009, s. 79). Modern örgütler dar grupların kontrolüne girme eğilimindedir. Demokratik oldukları varsayılan siyasi partiler, sendikalar gibi modern örgütler de tahakküme dönük özellikler taşımaktadır (Fidan ve Öztürk, 2015a; Giddens, 2008-a, s. 692).

Foucault (1982) tahakküme Marksist geleneğin bakış açısı ile yaklaşmakta ve tahakkümü örgüt içinde iktidara tabi olan bireylerin özgürlük alanlarının kısıtlanması nedeniyle çok az hareket alanı bulabildikleri asimetrik güç ilişkileri olarak tanımlamaktadır. Tahakküm sabit, hiyerarşik ve tersine çevrilmesi mümkün olmayan bir tür güç ilişkisidir (Lemke, 2001). Tahakküm konusundaki genel strateji çağlar boyunca değişmemiştir. Tahakküm altına alınan tarafın karar alma özgürlüğüne mümkün olan en katı sınırlamalar dayatılırken, tahakküm kuran tarafa olabildiğince geniş bir hareket alanı ve büyük bir manevra özgürlüğü bırakılmaktadır (Bauman, 2010, s. 80-81).

Giddens (1984, s. 139) modern örgütlerde gözlenen tahakkümü kölelikten ziyade “seçeneksizlik” durumu olarak tanımlar. Bu durumda birey toplumsal olarak sınırlamaya maruz kalır. Tahakküm, yalnızca örgüt içi iktidarın asimetrik dağılımı ile açıklanamaz. Tahakküm iktidar ilişkilerini yansıtan yapısal bir gerekliliktir; örgüt içi insani eylemlerle bütünleşmiştir ve bu eylemlerle kendisini gösteren örgüt içi davranış kodlarında gizlidir. Bu nedenden dolayı da tahakküm itaatten ziyade bir eylemi ifade eder ve işgörenlerden uyum davranışı beklenir (Balci vd., 2012). Örgüt, uyum sağlamış bireylere yönelik herhangi bir eylemde bulunmaz, ancak grup davranışından sapmaları da gruba uydurmak için de yumuşaktan giderek sertleşen yaptırımlar uygulamaktan da çekinmez. İşgören kendisine dayatılan kural ve zorunluluklara direnebilir. Örgütün işgörenler üzerindeki kontrolü, sınırsız değildir (Courpasson, 2000).

Kapitalist örgütlerin tahakkümüne karşılık bazı devletlerce üretim araçlarının kamulaştırılması yolu ile bürokratik yönetim aygıtı yok edilmek istenmiş, ancak sonuç işgörenler üzerinde bürokratik merkezi planlamanın tahakkümü olmuştur; tahakküm ilişkisi içinde işgörenlerin konumunda herhangi bir değişiklik meydana gelmemiştir (Castoriadis, 1988, s. 75). Çin ve SSCB’de her zaman açık bir sınıf yapısı var olmuş, Weber’in (2003, s. 181) “bürokrasinin demir kafesi” ve Michels’in (2009, s. 79) “oligarşinin demir yasası” görüşleri büyük ölçüde geçerlilik taşımıştır (Giddens, 2008-a, s. 692). Bu gerçeğin ışığında Habermas (2001, s. 305-306) insanın doğa üzerindeki veya üretim güçleri üzerindeki denetiminin artmasının tahakkümden kurtulmakla aynı şey olmadığını belirtmektedir. Bürokratik devlet aygıtını ortadan kaldırma amacındaki kamulaştırma çabalarının bürokratik tahakkümü daha fazla artırma riski bulunmaktadır. Habermas’ın (2001, s. 305-306) tahakküm eleştirisinin, iktidarın ilişkilerinin maddi olarak dönüştürülmesi değil, iletişim özgürlüğüne ya da diyaloga dayandığı söylenebilir. Çünkü ona göre iletişim araçlarına göre farklılaşan örgütler kendi güç ve tahakküm yapılarını oluşturmaktadırlar. Örgütün yapısı hiyerarşik olsa da iki yönlü yatay iletişim yapısı kurularak tahakküm ilişkilerinin oluşması engellenebilir. Habermas da Marksist gelenekten ayrılmamakta ve tahakküm ilişkilerini yabancılaşma kavramı ile tanımlamaktadır (Giddens, 2008-b, s. 257-264; Habermas, 2001, s. 305-306).

Öte yandan, bürokratik devlet örgütünün toplum lehine zayıflaması tahakkümün ilişkilerini ortadan kaldıramayabilir. Zira A.B.D. gibi en başarılı liberal demokrasilerde dahi işsizlik, kültürel ve etnik yapının değişmesi, göç gibi toplumsal sorunların çözülmesindeki başarısızlık bir örnekçi siyasi, etnik veya dini çoğunluğun iktidarı tekeline almasına yol açmıştır (Albrecht, 2016). Çoğulculuk anlayışı; devletin nitelikleri, kimlik, laiklik, inanç ve cinsellik konularında Batı kültürünün başat sayılıtlarına yeterince nüfuz edememiştir. Sonuç ise kamu örgütlerinin toplumsal tahakküm karşısındaki liberal demokratik rasyonelliğin artık maskeleyemediği çaresizliğidir (Baltacı, 2017; Connolly, 2004, s. xiii). Bu noktada Connolly, çoğulculuğun karşısındaki en önemli tehlikenin ötekileştirme olduğunu ifade etmektedir. Ötekileştirme birey veya grubun kimliğini güvence altına almak için başvurduğu bir yöntemdir (Connolly, 2002, s. 9). Connolly bu türden bir eğilimi tasvir etmek için köktencilik (fundamentalizm) kavramını kullanmaktadır. Ancak buradaki köktencilik yalnızca dini

öğretilerle alakalı olmayıp her türden eleştiri ve istikrarsızlık kaynağı olan varlığın düşman olarak damgalanması durumuna işaret etmektedir (Connolly, 2004, s. 105-106).

Weber'e göre (2008, s. 52) bürokratik tahakkümden kurtulmak, ancak her alanda (siyasal, ekonomik, dini, vb.) küçük ölçekte örgütlenmelere geri dönmekle mümkündür. Castoriadis ise konuya Marksist geleneğin bakış açısı ile yaklaşır. Castoriadis tahakküme karşı özerklik kavramını gündeme getirmektedir. Kurumsal bağlamda özerk örgütlerin oluşturulması, praxise dayanan kolektif bir projedir. Hem bireysel hem de örgütsel bağlamda özerkliği gerektirir (Leflaive, 1996). Connolly'e göre örgütsel ve genel olarak toplumsal tahakkümü ortadan kaldırmanın yolu agonik saygı ve eleştirel isteklilik (responsiveness) ilkelerinden geçmektedir. Agonik saygı bireyin buyruklarına karşı geldiği, egemenlik alanını sınırlandırdığı ve kendisini tanımlamak için kullandığı karşıtıyla saygıya dayalı bir ilişki kurmasıdır (Connolly, 2004, 130, 154). Eleştirel isteklilik (responsiveness) çoğulcu siyasetin vazgeçilmez özelliğidir. Zira o yeni ortaya çıkan kimlikler, bireyler, gruplar gibi ögelere karşı sergilenmesi gereken muhtemel cömertliktir ve medeni erdemdir (Connolly, 2004, s. 178-179). Giddens (2008-a, s. 377-378) ise seçeneksizlik durumu olarak tanımladığı toplumsal ve örgütsel tahakkümü ekonomik büyüme karşılığında ödenen kaçınılmaz bir bedel olarak görmektedir. Zira en adil sistemlerde dahi meritokrasiye ve farklı türlerde tahakküme yol açan süreçler her zaman mevcuttur.

Tahakküm olumsuz çarışmalar yapan bir kavram olsa da örgütsel bağlamda avantajları da mevcuttur. Tahakküm karar verme sürecinde uzmanlaşmayı kolaylaştırmakta ve iletişimde ekonomikliği sağlamaktadır. Buna ek olarak, işgörenlerin fırsatçı davranışlarını sınırlayabilir ve gerektiğinde de işgörenler arasındaki çatışmaları çözümlemede kolaylık sağlayabilir (Leflaive, 1996).

2.1. İdeolojik Kontrol Araçları Olarak Örgütler

İlk formel örgütlenme tipleri, uygarlığın ilk dönemlerinde savaşçı bir yönetici sınıfın kendi iradesini yerleşik tarım topluluklarına kabul ettirdikleri ve hiyerarşik bir toplum düzeni kurdukları dönemde ortaya çıkmıştır. Bu iki gruba daha sonraları din adamları, tacirler ve sanatkârlar sınıfının da eklenmesiyle sınıf esasına dayanan eşitsiz toplumlar ve ilk uygarlıklar doğmuştur. Uygarlığın dayanak noktası da toplumun sınıflara ayrılması olmuştur (McNeill, 2004, s. 34-35). Benzer şekilde, modern örgütlerde şirket sahipleri, yöneticiler ve işgörenler arasındaki ayrım göz önüne alındığında, modern örgütlerin yapılarının toplumdaki mevcut eşitsizliği yeniden üretirek ideolojik kontrol araçlarına dönüştükleri görülmektedir (Barenberg, 1994).

Öte yandan çalışan sınıfın tarihsel süreç içinde adı değişmiş ve tarihsel süreç içinde bazı haklar elde etmiştir. Kitle üretim sistemlerinin doğuşu ile birlikte bu kişilerin yaptıkları işlerin içeriği değişmiş ve daha az uzmanlık gerektirir hale gelmiştir. Daha önceleri tamamen bir işgören tarafından yürütülen üretim işlemi küçük parçalara bölünmüştür (Morgan, 1998, s. 346). Klasik yönetim kuramlarının doğuşu ile birlikte iş üzerindeki kontrol yönetici ve işgören arasındaki sıfır toplam (az kontrol az iş) oyunu olarak görülmeye başlanmış ve yönetsel kontrolün artışı, etkililik için anahtar öneme sahip hale gelmiştir. Taylorizm ve çalışma yaşamını rutinleştiren diğer yönetim kuramlarının yaygın olduğu ülkelerde, işgören üzerinde sıkı kontrol mekanizmaları kurulmuştur. Taylorizm ve Fordizm işverenlerin el becerisine bağımlılığını azaltarak bazı işgörenleri harcanabilir kılmış ve işçi birliklerinin gücünü zayıflatmıştır. Nitelikli veya yarı nitelikli işgücüne yerine düşük maliyetli düz işgücüne talep artmıştır. Taylorist teknikler yetkeyi mavi yakalılarının üzerindeki beyaz yakalılara yayarak yeni türde bir sınıf ayrımını yaratmıştır (Boyçuk ve Dobbin, 1999, s. 258).

Doğrudan denetim ve performans kontrolü gibi geleneksel kontrol biçimleri, klasik yönetim kuram ve uygulamasında merkezi konumda yer almaktadır. Geleneksel kontrol uygulaması yukarıdan aşağıya iletişim, işgörenlerin kalıcı olarak gruplaştırılması ve hiyerarşik yapılanma etkinliklerine, yani tahakküme dayanmaktadır. Alt düzey çalışanlardan gelen ve yöneticilerin yanlış karar vermelerini önleyebilecek bilgi kolaylıkla göz ardı edilmektedir (Balci ve Öztürk, 2014; Georges ve Romme, 1999). Geleneksel kontrolün diğer yan etkileri ise; iş verimi düşük işverenlerin işe sardırılmalarında yaşanan güçlükler, işgörenlerin ezilmeleri ve korkutulmaları, moral düşüklüğü, eşgüdümleme zorlukları, iş doyumunun azalması, üretkenliğin azalması ve yapılan işe yabancılaşmadır. İş rutinleri üzerindeki sıkı kontrol, standartlaşan iş tanımları ve rasyonelleşme işgücü piyasasının niteliğinin düşmesine, yani türdeşleşmesine yol açmıştır (Mills vd., 2008).

Günümüzde işgücü piyasasındaki türdeşleşme eğilimine kompartımanlaşma eğilimi de eşlik etmektedir. Şirketler işgücü piyasasının, küresel rekabet ve finansal piyasaların yeniden yapılanması nedeniyle işgücü desenlerinde esnek politikalar uygulamaya başlamışlardır. Bahsi geçen etkenlerden dolayı sürekli istihdam sınıfında bulunan nitelikli işgörenler esnek uzmanlaşma yolu ile farklı görevlerde çalıştırılmaktadırlar. Bu işgörenler ile örgüt arasında genellikle kariyer bağları bulunmaktadır. Şirket bu işgörenler sayesinde örgüt içi belirsizlikleri ortadan kaldıracırlar. Sürekli istihdam edilen işgörenler yanında şirketler talepte yaşanabilecek dalgalanmalara karşı tampon niteliğinde geçici işgören istihdamına yönelmektedirler. Bu işgörenler örgütler tarafından kolayca harcanabilen ve hemen yerlerine yenileri konabilen, yarı zamanlı istihdam ve kısa vadeli geçici istihdamın mağduru konumundadır. Örgütün maaş listesinde olmalarına rağmen örgüt ile güçlü bağları yoktur. İhtiyaç duyulduklarında geçici olarak kiralanırlar ve bu sayede de örgütün istihdam esnekliğine sahip olmasına ve işçilik maliyetlerini düşürmesine yardımcı olurlar (Kalleberg, 2003).

Bahsi geçen iki istihdam türünün yanında bilgi-işlem teknolojisinin gelişmesiyle birlikte taşeronluk veya dışarıdan temin uygulaması da giderek yayılmaktadır. Bu istihdam türünde ise birinci grupta yer alan yüksek nitelikli işgörenlerin yaptıkları işler de geçici sözleşmeli iş statüsüne dönüşmektedir (Kalleberg, 2003). Zira üst düzey konumlarda kendilerine yer bulan beyaz yakalı yöneticiler ticari örgütlerin kısa dönemde karlılık endişelerini göz önünde bulundurmak zorundadırlar. Bu stres kaynağı nedeniyle istihdam süreleri kısalmakta ve birden fazla işlevi yerine getiren birbirleriyle rekabet halinde olan esnek işgören ekipleri ortaya çıkmaktadır. Bireysel performans araçlarının ve iş akitlerinin de devreye girmesiyle bu rekabetçi yapı tamamlanmakta ve işgörenlerin daha stresli koşullarda daha fazla çalışmalarına yol açan rasyonel tahakküm teknikleri görünür hale gelmektedir. Bu stresli iş koşulları kısa süreli istihdam ile tamamlanmaktadır. En üst düzeydeki işgörenler dahi sürekli olarak işsizlik tehdidi ile birlikte yaşamakta ve yerlerine geçmek üzere bekleyen işsizler ordusu da bu tehdidin gerçekleşme olasılığını arttırmaktadır (Bourdieu, 2009, s. 26-27).

İkili işgücü piyasasının varlığı örgütlere, iç ve dış çevreleri üzerindeki kontrollerini arttırma imkânı tanımaktadır. Ne var ki bu kontrol mekanizması örgüt içinde, dış dünyadaki sınıf ayrımına paralel olan bir statü ve ayrıcalık sistemi yaratmaktadır (Morgan, 1998, s. 350). Toplumda dışlanan veya alt sınıf mensubu olarak görülen gruplar bürokraside ve özel şirketlerde üst düzey konumlarda kendilerine fazla yer bulamamaktadır. Birçok örgütün demografik yapısı sınıf ayrımı esasını hala korumakta ve toplumdaki eşitsizliği yeniden üretmektedir. Batı dünyasında üst düzey yöneticilikler beyaz erkeklerin hâkimiyeti altındayken, azınlıklar ve kadınlar düşük gelirli ve daha az beceri gerektiren işlerde istihdam edilmektedir. Ücretler ve iş sürekliliği konusunda iki grup arasında büyük bir uçurum bulunmaktadır. İşyerinde ayrımcılığa karşı birçok yasal düzenleme bulunmasına rağmen işletmelerin örgütsel

yapıları, süreçleri ve kültürel normlar nedeniyle azınlıklılara ve kadınlara yönelik ayrımcılık devam etmektedir (Chamallas,1994).

3. TAHAKKÜM ARACI OLARAK EĞİTİM ÖRGÜTLERİ

Eğitim örgütleri mevcut iktisadi ve toplumsal sistemin ayrılmaz parçalarıdır. Dünyanın birçok ülkesinde eğitim örgütleri devlet bürokrasisinin bir parçası konumundadır. Bu nedenle, eğitim örgütlerindeki tahakküm yapısı (1) mevcut toplumsal eşitsizliğin ve tahakküm ilişkilerinin okul örgütü aracılığıyla yeniden üretilmesi durumu ve (2) eğitim örgütleri içindeki tahakküm ilişkilerinin yapısı olmak üzere iki boyutta tartışılabilir (Poupeau, 2001; Waller, 1932).

Marksist eleştiri geleneği bürokrasilerin uzantıları olmalarından dolayı okulların tahakküm ilişkilerinin parçası olduğu yönüne vurgu yapmaktadır. Marksist gelenek (Bowles, Gintis vd.) eğitimi, toplumdaki hâkim sınıf ve grupların kendi kültür ve yaşam biçimlerini toplumun diğer kesimlerine kabul ettirecek “devletin ideolojik bir organı” olarak görmektedir (Eskicumali, 2003). Marksist geleneğe mensup kuramcılara göre eğitim sistemi devletin ideolojik aygıtlarındandır. Eğitim sistemi içinde bireyler kapitalist toplumsal işleyişi içselleştirirler ve böylece sistemin yeniden üretimini sağlarlar. Okullar ve okulların oluşturduğu eğitim sistemi kapitalist toplumsal örgütlenmenin ideolojik yönünü kuşaklara aktarmanın en uygun ve verimli kurumlarıdır (Bowles, 1976, s. 32; Tezcan, 1999, s. 22-23).

Yeni Marksist görüş (Apple, Giroux, Willis, vd.) ise eğitim örgütlerinin hâkim kültür ve kurumları yeniden üretirken biraz da olsa toplumsal değişmeye yol açacak bağımsızlığa sahip olduklarından söz etmektedir. Her iki görüşün ortak noktası eğitim örgütlerinin toplumdaki tahakküm yapısını koruma yönünde işlev göstermeleridir. Eşitlik kavramı yerine kullanılan fırsat eşitliği kavramı da toplumsal eşitsizliklerin kabulüne ilişkin meşruiyet yaratmaktadır (Eskicumali, 2003).

630

Eğitim örgütlerinin toplumsal tahakküm yapılarını yeniden üretme işlevi kurumsalcılık kuramı (institutional theory) tarafından meşrulaştırma kavramıyla açıklanmaktadır (Meyer, 1977). Modern toplumlardaki rasyonelleşme eğiliminin eğitim sonuçlarının giderek artan bir şekilde seküler, formel ve teknik sertifikasyon ölçütleriyle ilişkilendirilmesine yol açması, okulları yalnızca bireyleri gelecekteki rollerine hazırlayan örgütlü sosyalleştirme ağırları olmaktan çıkarmıştır. Eğitimin bu özelliği tahsisat kuramı (allocation theory) (Kerckhoff, 1976) yardımıyla betimlenebilir. Toplumsal statü elde etme sürecini öğrenilmiş beceri ve örtük bilginin yol açtığı bireysel farklılıklara bağlayan sosyalleşme kuramından (Balcı vd., 2016) farklı olarak, tahsisat kuramı toplumsal statülerin yapısal kısıtlamalar ve toplumsal seçim ölçütlerinin uygulanmasına bağlamaktadır. Başka bir ifadeyle, toplumsal güçler tarafından dayatılan ölçütlere göre bireyler teşhis edilir, işlenir, sınıflandırılır ve statülere atanırlar (Kerckhoff, 1976).

Bu kurama göre modern toplumlarda eğitim, insanlara ve bilgiye ilişkin kamusal sınıflandırmalar yaratan kurallar ağına sahip gelişmiş bir kurumdur (Polatcan, vd., 2016). Bireylerin bu sınıflar (veya konumlar) içinden hangilerine atanacakları (yani tahsis edilecekleri), hangi bilgiyle yüklenecekleri ve hangi bireylerin toplumdaki değerli konumlara tahsis edilecekleri eğitim süreciyle mümkün olmaktadır. Tahsisat kuramına (ve genel olarak kurumsalcılık kuramına) göre eğitim kurumları hem okula devam eden hem de etmeyen bireyler üzerinde etkiye sahiptir (Meyer, 1977). Örneğin okul terkleri neticesinde sistemden çıkan bireyler için başarısızlık adlı bir sınıf (veya kategori) mevcuttur ve genellikle bu tanımlama sistemden çıkanlarca da kabul görmektedir. Elit okullara kabul edilen bireyler ise mezuniyetlerinden önce özgüven ve yüksek yetkinlik örnekleri sergilemektedir. Eğitim toplumun örgütlenmesinde, yeteneklerin ve mesleklerin oluşturulmasında merkezi bir öneme sahiptir (Apple, 1995, s. 43; Bowles ve Gintis, 2002). Bunun yanında tahsisat kuramı tamamlanan öğrenim düzeyinin, eğitimsel sonuçları belirlemede neden devam edilen okulun

özelliklerinden daha etkili olduğunu da açıklayabilmektedir. Bu haliyle eğitimin toplum için sosyalleşmeden öte bir anlama sahip olduğu ileri sürülebilmektedir. Özetle kurumsalcılık perspektifinden eğitim, sosyalleştirme etkisinden bağımsız olarak okulların doğrudan toplumsal başarı ve başarısızlığı belirlemesine olanak tanıyan toplumsal kurallar altında işlev gösteren bir kurumdur (Meyer, 1977).

Bununla birlikte tahsisat kuramı, eğitim sistemlerinin kurumsal özelliklerini ele alırken genellikle eğitimin geniş sonuç tayfı içinden yalnızca küçük bir kesimine odaklanmakta, eğitim sürecinden geçirilen bireyler için ulaşılabilecek sonuçları öne çıkarmaktadır (Bidwell, 2006, s. 41). Tahsisat kuramı; aslında eğitime hem toplumdaki rolleri oluşturur ve değiştirir, hem de bu rollere zoraki bir şekilde personel tahsis eder şekilde yaklaşan genel kurumsal kuramın (meşrulaştırma kuramı) sınırlandırılmış bir şeklidir (Meyer, 1977). Modern eğitim sistemleri sosyo-ekonomik farklılıklara bakmaksızın meslekler gibi yeni toplumsal rolleri tanımlayan büyük ölçekli kamusal sınıflandırma sistemlerini içermektedir (Öztürk Fidan, 2017). Bu sınıflar yeni tanımlanmış kişiliklerin içinde davrandıkları ve başkalarıyla etkileşime geçtikleri yeni yapılarıdır. Sadece yeni kişilikler değil yeni yetenekler de tepeden inme bir şekilde yaratılmaktadır. Eğitimin meşrulaştırıcı bu etkisi okullar tarafından işlenen bireyler üzerindeki etkisinden daha büyüktür. Zira bu etki eğitim yaşantılarından bağımsız bir şekilde insanların toplumsal davranışlarını değiştirme gücüne sahiptir (Öztürk ve Balcı, 2014; Meyer, 1977).

Eğitim sonuçlarının çözümlenmesindeki güçlü perspektifine rağmen tahsisat kuramı özellikle toplumsal konumların dağıtımının çözümlenmesinde yetersiz kalmaktadır. Tahsisat kuramı eğitime bireyleri toplumdaki sabit konumlara yerleştiren bir değişken olarak yaklaşmakta ve bu konumların dağıtılması işlevini diğer iktisadi ve siyasi güçlere bırakmaktadır (Hartog ve Oosterbeek, 1988). Buna ilave olarak dinamik işgücü piyasasına vurgu yapan istihdam modelleri (iş arama/job search, sinyal, vb.) tahsisat kuramının etkisini genel olarak zayıflatmıştır. Bu modeller eğitim kurumları ile toplum arasındaki dengede güç ibresini biraz daha toplumdaki kaydırmıştır (Araujo vd., 2007; Frijters ve der Klaauw, 2006). Bu hususta Bowles ve Gintis (2002) eğitimin insanları tahsis edildikleri rolleri meşru kabul etmeleri yönünde sosyalleştirici bir etkiye, başka bir ifadeyle mevcut iktisadi ve toplumsal yapıyı meşrulaştırıcı bir role sahip olduğunu belirtmektedir.

Bahsi geçen nedenlerden ötürü tahsisat kuramı, eğitimin toplumdaki konum ağlarını oluşturduğu, değiştirdiği ve bireyleri bu konumlara yerleştirdiği yönündeki genel sayılıntının özel bir kesiti olarak görülebilmektedir (Meyer, 1977). Diğer bir ifadeyle okullar ürettikleri sonuçlar vasıtasıyla içine gömülü oldukları ve aynı zamanda oluşmasında etkide buldukları kurumsallaşmış yapının meşrulaştırılmasında da etkili olabilmektedir (Schieman ve Plickert, 2008). Öncelikle eğitim mevcut bilginin sınıflandırmalarını tanımlayan ve meşrulaştıran bilgi kuramı ile bu bilgiye sahip olan bireylerin sınıflandırmalarını tanımlayan ve meşrulaştıran personel kuramı olarak işlev göstermektedir. Buna ek olarak eğitim hem elitleri hem de sıradan yurttaşları geçerli kılarak, yani konumlarını benimseterek toplumsal bir işlev göstermektedir. Eğitimin bu husustaki meşrulaştırıcı etkisi sertifikasyon, konum tahsisi gibi yollarla yalnızca elitleri desteklemek suretiyle tahakküm ilişkilerini meşrulaştırdığı (Bowles ve Gintis, 2002) şeklinde bir eleştiriyle karşılaşabilirken modern devlet ve evrensel yurttaşlık kavramlarıyla olan yakın ilişkisi üstünlük olarak karşımıza çıkmaktadır. Açmak gerekirse eğitim kurumları; ortak toplumsal, kültürel, siyasal ve bilimsel kavramlaştırmalar oluşturarak birleştirici yurttaşlık, ulus gibi tanımların oluşmasını sağlayabilmektedir (Meyer, 1977).

Eğitim örgütlerini yalnızca toplumsal tahakküm yapısını meşrulaştırma işlevini sürdüren kurumlar olarak betimlemek, örgüt içi tahakküm yapısının yadsınmasına yol açabilir. Örneğin, Waller (1932, akt. Tezcan, 1999, s. 23) okul içi tahakküm yapısına Ortodoks Marksist gelenekten yaklaşmaktadır. Ona göre öğrenciler ve öğretmenler arasındaki yaş farkı çatışma

kaynağına dönüşmektedir. Çocuklar dünyayı yetişkinlerden farklı olarak görmektedir, farklı şeylere değer vermektedir ve farklı tipte etkinlikleri tercih etmektedir (Sever vd., 2016). Yetişkinler ise çocuklar üzerinde güce sahiptir. Çocuklar yetişkinlerin değerlerini ve görüşlerini tahakküm altında benimsemek zorundadır. Öğretmen de yetişkin gurubu içinde yer almakta ve tahakküm ilişkisi içinde ezen konumundadır. Yerleşik düzeni ve resmi müfredatı temsil etmektedir. Öğretmen temsil ettiği resmi müfredatı çocuklara zorla benimsetmeye çalışmaktadır (Tezcan, 1999, s. 23).

Gramsci'ye göre (1992, 115-116) ise eğitim, eğitsel kurumların sınırlarını aşan geniş bir faaliyetler dizisi içinde gerçekleşmektedir. Okullar ve programlar toplumun çıkarları yerine bireysel tüketicilerin dar çıkarlarına ve iktisadi politikalara hizmet edecek şekilde piyasa terimleriyle yeniden şekillendirilmektedir (Giroux, 2011, s. 72-73; Illich, 2009, s. 52-53). Bunu da ortak kültürün öğrenilmesi, katı disiplin kuralları, otoriter pedagoji ve standartlaştırılmış öğretim programları vasıtasıyla gerçekleştirmektedir (Giroux, 2011, s. 72-73). Okullarda öğrenciler egemen bilimsel mitlerle meşrulaştırılmış, başarı ölçütlerinin eğitim mühendislerince belirlendiği ve tüketici öğrencilerin isteklerini pazarlanabilir değerlere uyduran öğretim programlarıyla baş başa kalmaktadırlar. Bunun yanında belirli dil kullanımı, akıl yürütme usulleri, toplumsal ilişkiler ve yaşantılar, dikte edilen örtük kurallar ve programlar vasıtasıyla meşrulaştırılmaktadır. Böylece okul hayata hazırlanmayı yabancılaştırmakta ve öğrencileri gerçek eğitim ve yaratıcılıktan uzak tutmaktadır (Illich, 2009, s. 60-66; Giroux, 1989, s. 129).

Illich (2009, s. 24-25) okulların toplumu diplomayla belgelenen gruplara bölerek alt sınıflara içi boş kurtuluş vaatlerinde bulunduğunu belirtmektedir. Okullar bir taraftan da sertifikasyon, kaynaklar gibi konularda tekelleşerek mezunlar ile mezun ihtiyacı bulunanlar arasında arabuluculuk yapmaktadır. Bu işlevini gerçekleştirmek için kurumsallaşmış toplumsal düzene en iyi şekilde hizmet edebileceğini gösterenleri seçmekte ve böylece kendisi de o düzenin parçasına dönüşmektedir. Bunun sonucunda okullar kurumsallaştırılmış değerlerin aktarıcısı rolüne bürünmektedir. Bireyler de dâhil olmak üzere öğrenmeyle ilgili her şey ölçülebilir standart veya sertifikasyonlara dönüştürülmekte ve öğrenciler de bunlara bağımlı hale getirilmektedir. Öyle ki özgürleşme dahi kurumsal süreçlerin sonuçlarından biri olarak görülmektedir (Illich, 2009, s. 54-59; Spring, 2010, s. 11).

Okulların eşitsizliği yeniden üretme özelliğine karşı öğrencilerin gösterdikleri tepkileri tasvir etmek amacıyla Yeni Marksist geleneğe mensup araştırmacılar tarafından direnç kuramı geliştirilmiştir. Direnç kuramına göre alt sınıflar ile ırksal veya toplumsal azınlıklara mensup öğretmen ve öğrenciler toplumun üst sınıflarının kültürel hegemonyasını sürdürmeye hizmet eden eğitim sisteminin uygulamalarına direnç göstermektedir. Öğrenciler okulda pasif bir alıcı değildir. Aksine eğitim sisteminin aktif bir üyesidir. Okullarda yaygın olan ve amaçlanan norm, kural ve şartlara sıkça çeşitli şekillerde yaratıcı bir şekilde tepki göstermektedirler. Direnç kuramına göre toplumdaki alt kademe gruplardan gelen öğretmen ve öğrenciler, işlevi toplumdaki konumlarını yükseltmek olan ve görünüşte demokratik bir kurum olan okulun rolüne meydan okumaktadırlar (Yüksel, 2003; Giroux, 2001, s. 200).

Benzer şekilde Emler ve Reicher (2005, s. 227) disiplin sorunlarının öğrencilerle kurumsal otorite arasındaki ilişkinin bozulmasının göstergelerinden olduğunu ileri sürmektedir. Öğrencilerin otoriteye yönelik olumsuz tutumları kurallara uyum sağlamama ve kabahatli eylemlere dâhil olma düzeyiyle güçlü bir korelasyona sahiptir (Sanchez, Pereira ve Carugati, 2012). Chiu ve Walker (2007) ve Devine (2008) öğrencilerin okul kurallarının ve uygulamalarına ilişkin sıklıkla ahlaki sorgulamalara giriştikleri ve bu hususun okuldaki disiplin sorunlarının yaygınlaşması, öğrenci başarısında düşüş ve kurumsal yozlaşma gibi sonuçlara yol açabileceği bulgularına ulaşmışlardır.

Bu hususta Gramsci'nin (1992) önerdiği çözüm alt sınıflara mensup dezavantajlı öğrencilerin siyasal yaşamın etkili bir üyesi olmalarına olanak tanıyan bilgiye ve kültüre erişimlerini sağlayacak akademik eğitim ağırlıklı birlikçi (üniter) okulların kurulmasıdır. Bu okulların ilk aşamasında ağırlık disipline, dikkate, temel yeteneklerin edimine ve hümanist eğilimlerin kazanılmasına verilmelidir. İkinci aşamada ise yaratıcılık, disiplin ve hazırlık yer almaktadır. Fakat burada sözü edilen hazırlık yalnızca üniversite için değil doğrudan doğruya pratik bir karaktere sahip iş için hazırlık olmalıdır. Öğrencilerin gerektiğinde siyasal yaşama dâhil olmalarını kolaylaştırmak için ağırlık mesleki konulara değil akademik konulara verilmelidir (Borg ve Mayo, 2011, s. 138-139).

Illich'e göre (2009, s. 67) bu konudaki çözüm; okulu bir devlet kurumu olmaktan çıkararak kişilerin kendilerini okulsuzlaştırmalarına imkân tanımadır. Spring (2010, s. 26) ise bizzat okulun varlığının tahakküm ilişkilerine ortam hazırladığını ifade ederek, bu ilişkilerin ortadan kaldırılması için ipuçları sunmaktadır. Benzer şekilde, Baker (2006, s. 102-129) okul örgütünün devlet bürokrasisi dışına çıkarılmasının sorunu çözemeyeceğini, çünkü tahakküm ilişkisinde tarafların yetişkinler ve çocuklar olduğunu ve okulun da bu tahakkümün aracısı olduğunu belirtmektedir. Ona göre çözüm çocuk üzerindeki toplum baskısının kaldırılmasında yatmaktadır.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Metafor, yapısı gereği gerçekliğin bir kısmına yoğunlaşmakta ve diğer kısımlarını geri plana atmaktadır. Metaforun bu ikili yapısı güçlü ve zayıf yönleri olarak incelenebilir. Tahakküm metaforunun güçlü ve zayıf yönleri şu şekilde tartışılabilir:

Tahakküm metaforu, siyasal ve örgütsel karar verme sürecini güç, şiddet veya trajedi gibi etkenlerle lekelenmemiş rasyonel müzakereye dönüştürme eğilimindeki liberal kuramların olumsuz yönlerini öne çıkarmaktadır. Zira örgüt yararına verilen kararların insani ve çevresel maliyeti yüksek olabilmektedir. Rasyonellik ise sistemin sürekliliğine ve dengeye odaklanarak uzlaşma sürecinde etkili olan çatışmalar ve onların gerisinde yatan toplumsal çelişkileri görmezden gelebilmektedir (Dahrendorf, 1959, s. 169-170). Öte yandan rasyonellik uğruna farklılıkların feda edilmesi, liberal demokrasinin merkezinde yer alan rasyonelliğin de aslında siyasal ve örgütsel etkinliklerin insani bedelini perdeleyen kurumsallaşmış bir metafordan ibaret olduğu izlenimine yol açmaktadır (O'Sullivan, 2000, s. 145).

Bunun yanında tahakküm metaforu sömürülenler için bir örgüt kuramı oluşturmaktadır. Bu bağlamda örgüt içi asimetrik güç ilişkilerinin nasıl sürdürüldüğüne, yönetici-yönetilen arasındaki çelişkilerin nasıl maskelendiğine, örgütsel değerlerin marjinal grupların aleyhine nasıl şekillendirildiğine ve formel otoritenin bu grupların aleyhine nasıl kullanıldığına ilişkin açıklamalar sunabilmektedir (Alvesson ve Deetz, 2006, s. 264).

Tahakküm metaforu bahsi geçen güçlü yönlerinin yanında gerçekliği radikal bir şekilde ele almasından kaynaklanan zayıflıkları da bünyesinde barındırmaktadır. Örneğin Searle (1990) tahakküm metaforunun, yurttaşlık ve toplumsal sağduyu ideallerinin karşısına zıt ahlaki ve siyasal gerekçeler öne sürerek eğitim örgütleri başta olmak üzere örgütsel yaşamı radikalleştirdiği yönünde bir eleştiri getirmektedir. Başka bir ifadeyle tahakküm metaforunun sadece sol ideolojinin aşırı biçimini dile getirdiği, radikal bir çerçeveye sahip olduğu ve yangına körükle giderek yöneticilerin işini zorlaştırdığı iddia edilmektedir. Tahakküm metaforunun bir başka zayıflığı da tahakkümün yol açtığı sorunların çözümünden çok sorunun kendisine yoğunlaşarak tahakkümün olmadığı bir örgütsel yaşamın mümkün olamayacağı yönünde yanlış bir düşünceye yol açmasıdır (Morgan, 1998, s. 386-387). Zira bu metafor, tahakkümün yol açtığı sorunların çözümü yerine tahakküm yapılarının aşılmasını amaçlayan praxise ağırlık vermektedir (Alvesson ve Deetz, 2006, s. 263).

Popülist siyasetin güç verdiği illiberal demokrasi hareketlerinin liberal demokrasinin tahakküm konusundaki başarısızlığı karşısında çatışmacı ve eleştirel kuramlara göre daha hızlı tepki verdiği ifade edilebilir. Seçim sistemleri nedeniyle görünüşte demokrat olan, ancak gücün fazlasıyla merkezileşmesi nedeniyle de liberal olmayan siyasal hareketler eğitim, sağlık gibi kamu hizmetlerindeki görece başarıları yoluyla geniş halk yığınlarına daha kolay çözümler önerebilmiştir. Sonuç ise liberal demokratik rasyonelliğin perdelediği tahakkümün daha fazla tahakküme yol açmasıdır (Miller, 2015).

Örgütlerin cansız makineler, işgörenlerin de bu makinenin dişlileri olarak ele alınması örgütlerin insani yönlerinin yadsınmasına yol açmıştır. Bunun yerine örgütleri tahakküm yapıları olarak değerlendirmek örgüt içi güç ve iletişim ilişkilerini çözümlemeye kolaylık sağlayacaktır.

Her ne kadar örgütlerde tahakküm yapıları yaygın olsa da tahakküm metaforu tek başına örgütsel gerçekliği yansıtmada yeterli değildir. Örgütlerin salt tahakküm araçları olarak görülmesi örgütlerin çoğunlukla insani amaçlarla kurulduğu düşüncesinin geri plana atılmasına neden olabilir. Aynı şekilde okulları toplumsal tahakküm yapısını meşrulaştırma işlevini sürdüren örgütler olarak görmek, okulların değişim ve yaratıcılık üretebilen merkezler oldukları gerçeğinin yadsınmasına yol açabilir. Örgütsel gerçekliğin ikisi arasında bir noktada olduğu söylenebilir.

Geçmişte örgüt içi tahakküm yapılarının yok edilmesi amacıyla yapılan uygulamalar bürokratik örgütlerin daha da güçlenmesine ve tahakküm yapılarının kemikleşmesine yol açmıştır. Tahakküm yapılarının hafifletilmesi örgütlerin boyutlarının küçülmesi, hiyerarşik yapıları ne olursa olsun iletişim kanallarının çift yönlü olarak düzenlenmesi, örgüt üyelerini güçlendirecek ve özerkliklerini artıracak iş tanımlarının yapılması ve genel standartlar yerine bireysel farklılıkları gözetilen denetim etkinliklerinin düzenlenmesi ile mümkün olabilir.

KAYNAKLAR

- Albrecht, M. (2016). *Right wing trends and xenophobia in Poland: What this means for the rest of europe*. http://eucenter.scrippscollege.edu/wpcontent/uploads/files/2016/03/MorganAlbrecht_PolandEUPaper.pdf (Erişim Tarihi: 2017, 24 Ocak).
- Alvesson, M. ve Deetz, S. (2006). Critical theory and postmodernism approaches to organizational studies. In S. R. Clegg, C. Hardy, T. B. Lawrence and W. R. Nord (Ed.), *The Sage Handbook of Organization Studies* (s. 255-283). London: SAGE Publications.
- Apple, M. (1995). *Education and power* (2. Baskı). New York, NY: Routledge.
- Araujo, A., Gottlieb, D. ve Moreira, H. (2007). A model of mixed signals with applications to countersignalling. *The RAND Journal of Economics*, 38(4), 1020-1043.
- Baker, C. (2006). *Zorunlu eğitime hayır* (3. Baskı). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Balcı, A. (2010) *Eğitim yönetimi terimleri sözlüğü* (2. Baskı). Ankara: PegemA Yayınevi.
- Balcı, A., Baltacı, A. vd. (2012). Örgütsel sosyalleşmenin, örgütsel özdeşleşme ve örgütsel vatandaşlıkla ilişkisi: ilköğretim okulu yöneticileri üzerinde bir araştırma. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi-Journal of Educational Sciences Research*, 2(2), 47-74.
- Balcı, A. ve Öztürk, İ. (2014). Türkiye’de eğitimin finansmanı ve eğitim harcamaları bilgi yönetim sistemine (tefbis) ilişkin okul yöneticilerinin görüşleri ve yaşadıkları sorunlar. *Milli Eğitim Dergisi, Güz*(204), 63-86.
- Balcı, A., Öztürk, İ. vd. (2016). Organizational Socialization and Its Relation with Organizational Performance in High Schools. *Journal of Education and Training Studies*, 4(9), 71-81.

- Baltacı, A . (2017). Avrupa okullarında dini simgelerin yasallığı. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 21(1), 45-80.
- Baltacı, A., ve Balcı, A. (2017). Complexity leadership: A theoretical perspective. *International Journal of Educational Leadership and Management*, 5(1), 30-58.
- Barenberg, M. (1994). Democracy and domination in the law of workplace cooperation: from bureaucratic to flexible production. *Columbia Law Review*, 94(3), 753-983.
- Bauman, Z. (2010). *Küreselleşme: Toplumsal sonuçları* (3. Baskı). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bidwell, C. E. (2006). Varieties of institutional theory: Traditions and prospects for educational research. H. D. Meyer ve B. Rowan (Eds.). *The New Institutionalism in Education* içinde (s. 33-50). Albany, NY: State University of New York Press.
- Borg, C. ve Mayo, P. (2011). Gramsci ve üniteryen okul: Paradokslar ve olasılıklar. C. Borg, J. Buttigieg ve P. Mayo (Eds.). *Gramsci ve Eğitim* içinde (s. 129-158). İstanbul: Kalkedon Yayınları
- Bowles, S. (1976). Unequal education and reproduction of the social labour division. Roger Dale, Geoff Esland and Madeline MacDonald (Ed.), *Schooling And Capitalism: A Sociological Reader* içinde (s. 32-42). London: Routledge & Kegan Paul Ltd.
- Bowles, S. ve Gintis, H. (2002). *Schooling in capitalist america revisited*. *Sociology of Education*, 75(1), 1-18.
- Bourdieu, P. (2009). Sınırsız sömürü ütopyası/ neoliberalizmin özü. Gülsüm Akalın ve Uğur Selçuk (Ed.). *Neoliberal İktisadın Marksist Eleştirisi*. İstanbul: Kalkedon Yayıncılık, 23-31.
- Boychuk, T. ve Dobbin, F. (1999). National employment systems and job autonomy: Why job autonomy is high in the nordic countries and low in the United States, Canada, And Australia. *Organization Studies*, 20(2), 257-291.
- Bratton, J., Denham, D. vd. (2009). *Capitalism and Classical Sociological Theory*. Toronto: Toronto University Press
- Cammatt, J. M. (1967). *Antonio Gramsci and the origins of italian communism*. Stanford: Stanford University Press
- Castoriadis, C. (1988). *Political and social writings. Volume 2, 1955-1960: From the workers' struggle against bureaucracy to revolution in the age of modern capitalism*. Minneapolis: University Of Minnesota Press.
- Chamallas, M. (1994). Structuralist and Cultural Domination Theories Meet Title VII: Some Contemporary Influences. Symposium: Visions of Equality: The Future of Title VII. *Michigan Law Review*, 92(8). 2370-2409.
- Chiu, M. M. ve Walker, A. (2007). Leadership for social justice in Hong Kong schools: Addressing mechanisms of inequality. *JEA*, 45(6), 724-739.
- Connolly, W. E. (2002). *Identity and difference: Democratic negotiations of political paradox*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press
- Connolly, W. E. (2004). *The ethos of pluralization* (4. Baskı). Minneapolis, ME: University of Minnesota Press
- Courpasson, D. (2000). Managerial strategies of domination. Power in soft bureucracies. *Organization Studies*, 21(1), 141-161.

- Dahrendorf, R. (1959). *Class and class conflict in industrial society*. Stanford, CA: Stanford University Press
- Devine, D. (2008). The exercise of power in children's experience of school. *Irish Educational Studies*, 19(1), 189-206.
- Eagleton, T. (2011). *İdeoloji* (Çev.: Muttalip Özcan) (3. Baskı). İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Ekholm, K., ve Friedman, J. (1982). " Capital" imperialism and exploitation in ancient world-systems. *Review (Fernand Braudel Center)*, 6(1), 87-109.
- Emler, N., ve Reicher, S. (2005). Delinquency: Cause or consequence of social exclusion. D. Abrams, D. A. Hogg ve J. M. Marques (Ed.), *The social psychology of inclusion and exclusion* içinde (s. 211-241). New York, NY: Psychological Press.
- Eskicumali, A. (2003). Eğitim ve toplumsal değişme: Türkiye'nin değişim sürecinde eğitimin rolü, 1923-1946. *Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 19(2).
- Fidan, T. ve Öztürk, İ. (2015a). Perspectives and expectations of union member and non- union member teachers on teacher unions [Sendika üyesi olan ve sendika üyesi olmayan öğretmenlerin eğitim sendikalarına bakışı ve beklentileri]. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi - Journal of Educational Sciences Research*, 5(2), 191-220.
- Fidan, T., ve Öztürk, İ. (2015b). The relationship of the creativity of public and private school teachers to their intrinsic motivation and the school climate for innovation. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 195, 905-914.
- Foucault, M. (1982). The subject and power. *Critical Inquiry*, 8(4), 777-795.
- Frijters, P. ve der Klaauw. (2006). Job search with nonparticipation. *The Economic Journal*, 116(508), 45-83.
- Georges, A. ve Romme, L. (1999). Domination, self-determination and circular organizing. *Organization Studies*, 20(5). 801-831.
- Giddens, A. (1984). *The constitution of society: Outline of the theory of structuration*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Giddens, A. (2008-a). *Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Giddens, A. (2008-b). *Siyaset, sosyoloji ve toplumsal teori* (3. Baskı). İstanbul: Metis Yayınları
- Giddens, A. (2009). *Kapitalizm ve modern sosyal teori*. İstanbul: İletişim Yayınları
- Giroux, H. A. (1989). Schooling as a form of cultural politics: Toward a pedagogy of and for difference. H. A. Giroux ve P. McLaren (Ed.), *Critical Pedagogy, the State, and Cultural Struggle* içinde (s. 125-151). New York, NY: State University of New York Press.
- Giroux, H. A. (2001). *Theory and resistance in education: Towards a pedagogy for the opposition*. Westport, CT: Greenwood Publishing Group, Inc.
- Giroux, H. A. (2011). Antonio Gramsci'nin eserinde kültür politikalarını ve radikal pedagojiyi yeniden düşünmek. C. Borg, J. Buttigieg ve P. Mayo (Ed.), *Gramsci ve Eğitim* içinde (s.67-102) . İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Gramsci, A. (1992). *Prison notebooks. vol 1*. (Ed. J. A. Buttigieg). New York: Columbia University Press.
- Habermas, J. (2001). *İletişimsel eylem kuramı* (Çev.:Mustafa Tüzel). İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.

- Haug, W. F. (2003). *Hegemonyal tek taraflılık: Batının bölünmüşlüğü Gramsci'nin hegemonya kavramıyla düşünme denemesi.* (Çev.:Metin Toprak ve Bora Erdağı). Kocaeli Üniversitesi, Egemenlik Sorunu konulu I. Uluslararası Felsefe Konferansında sunulan bildiri.
- Heywood, A. (1994). *Political ideas and concepts. An introduction.* London: The Macmillan Press Ltd.
- Hartog, J., ve Oosterbeek, H. (1988). Education, allocation and earnings in the Netherlands: Overschooling?. *Economics of Education Review*, 7(2), 185-194.
- Holohan, S. (2005). *The search for justice in a media age: Reading Stephen Lawrence and Louise Woodward.* Burlington, VT: Ashgate Publishing Co.
- Ilich, I. (2009). *Okulsuz toplum* (2. Baskı). İstanbul: Oda Yayınları.
- Kalleberg, A. L. (2003). Flexible firms and labor market segmentation: Effects of workplace restructuring on jobs and workers. *Work and Occupations*, 30(2). 154-177.
- Kerckhoff, A. C. (1976). The status attainment process: socialization or allocation?. *Social Forces*, 55(2), 368-381.
- Leflaive, X. (1996). Organizations as structures of domination. *Organization Studies*, 17(1), 23-47.
- Lemke, T. (2001). 'The birth of bio-politics': Michel Foucault's lecture at the collège de france on neo-liberal governmentality. *Economy and Society*, 30(2). 190-207
- Manders, D. W. (2007). *The hegemony of common sense: Wisdom and mystification in everyday life* (2. Baskı). New York: Peter Lang Publishing, Inc.
- Marx, K. (1994). *Selected writings.* (Ed.: Lawrence H. Simon). Indianapolis: Hackett Publishing Company, Inc.
- Marx, K. ve Engels, F. (2004). *The german ideology.* (Ed. C. J. Arthur). London: International Publishers Co.
- Meyer, J. W. (1977). The effects of education as an institution. *The American Journal of Sociology*, 83(1), 55-77.
- McNeill, W. H. (2004). *Dünya tarihi* (Çev. A. Şenel) (8. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Michels, R. (2009). *Political parties: A sociological study of the oligarchical tendencies of modern democracy.* London: Transaction Publishers.
- Miller, M. K. (2015). Electoral authoritarianism and human development. *Comparative Political Studies*, 48(12), 1526-1562.
- Mills, M., Blossfeld, H. P. vd. (2008). Converging divergences? An international comparison of the impact of globalization on industrial relations and employment careers. *International Sociology*, 23(4), 561-595.
- Morgan, G. (1998). *Yönetim ve örgüt teorilerinde metafor* (Çev. G. Bulut). İstanbul: Mess Yayınları.
- O'Sullivan, N. (2000). Power, authority and legitimacy: a critique of postmodern political thought. Noel O'Sullivan (Ed.), *Political Theory in Transition* içinde (s. 131-152). London: Routledge.
- Öztürk Fidan, İ. (2017). Kenya Eğitim Sistemi: Amaç, Yapı ve Süreç Bakımından Türkiye ile Karşılaştırılması. *Route Educational and Social Science Journal*. 4(3), 1-19.

- Öztürk, İ. ve Balcı, A. (2014). Millî eğitim bakanlığının 652 sayılı kanun hükmünde kararname ile yeniden yapılandırılmasına ilişkin Ankara ili kamu ilköğretim ve ortaokul yöneticilerinin görüşleri [Views of the state primary school and secondary school principals in Ankara province about the restructure of Ministry of National Education (By decree law No. 652)]. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi - Journal of Educational Sciences Research*, 4(1), 213-241
- Perrow, C. (1972). *Complex organizations*. Glenview, Ill.: Scott, Foresman.
- Polatcan, M., Öztürk, İ., vd. (2016). Öğretmen adaylarının kamu personeli seçme sınavına (KPSS) ilişkin görüşleri. *Route Educational and Social Science Journal*, 3(1), 126-138.
- Poupeau, F. (2001). Reasons for domination, Bourdieu versus Habermas. *The Sociological Review*, 49(S1), 69-87.
- Ritzer, G. (1975). Professionalization, bureaucratization and rationalization: The views of Max Weber. *Social Forces*, 53(4), 627-634.
- Sanches, C., Perera, M. G. vd. (2012). Justice Judgements, School Failure and Adolescent Deviant Behaviour. *British Journal of Educational Psychology*, 82, 606-621.
- Schieman, S., & Plickert, G. (2008). How knowledge is power: Education and the sense of control. *Social Forces*, 87(1), 153-183.
- Searle, J. (1990). *The storm over the university*. *The New York Review of Books*, 6(12), 1990.
- Sever, M., Soğuksu, A. F., vd. (2016). What Does It Mean To Be a Student in Different Types of High Schools in Turkey through the Eyes of Students?. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 16(1), 231-259.
- Spring, J. (2010). *Özgür eğitim* (3. Baskı). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Tezcan, M. (1999). *Eğitim sosyolojisi*. Ankara: Şafak Matbaacılık Ltd. Şti.
- Waller, W. (1932). *The sociology of teaching*. New York, NY: Russell & Russell.
- Weber, M. (2003). *The Protestant ethic and the spirit of capitalism* (Translated by Talcott Parsons). Mineola, NY: Dover Publications.
- Weber, M. (2008). *Bürokrasi ve otorite* (2. Baskı). Ankara: Adres Yayınları
- Willmott, H. (1993). Strength is ignorance; slavery is freedom: Managing culture in modern organizations. *Journal of Management Studies*, 30(4), 515-552.
- Yüksel, S. (2003). Öğrencilerin öğretim-öğrenme sürecine yönelik direnç davranışları. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(1). 235-251.

SUMMARY

Organizations can be defined as instruments of shaping the world in line with the will of a person or a group of person. However, they might become an instrument of domination and impose certain relationship patterns determined by a small group of people upon large masses (Perrow, 1972, p. 14). Intra-organizational domination relations were first systematically elaborated by Marx. According to Marx (1994, cf. Giddens, 2009, p. 41-46) commercial organizations regard their employees as cost factors and items equal to other capital expenditures. Existing economical system has been constructed by dominance relations protecting the hegemony of capital owners. According to Marxist theoreticians the existence of competitive multi-party system, autonomous pressure groups, free press and individual freedoms guaranteed by constitutions does not change the fact that liberal democracies are dominated by a phenomenon, dubbed bourgeois ideology (Marx and Engels, 2004, p. 64). Different from Marxists, Weber describes the power relations in a society by using the concept of social act. According to Weber, domination is a possibility of individuals or social groups' obeying the imperatives. Domination may either be legitimate or illegitimate (Bratton vd., 2009, p. 235).

Educational organizations are indispensable parts of current economical and social system. In the most of the countries, educational organizations are integrated into state bureaucracies. Therefore, the domination structures in educational organizations could be discussed in two dimensions, as (1) reproduction of existing social inequalities and domination relations through schooling and (2) the structure of intra-organizational domination relations.

According to theoreticians of Marxist social theory, educational system is one of the ideological devices of the state. By means of educational system, individuals internalize capitalist social function and thus reproduction of the system can be ensured. Schools and the educational system are the most appropriate and efficient institutions of transferring ideological aspects of capitalist social organization to new generations (Bowles, 1976, p. 32; Tezcan, 1999, p. 22-23). Neo-Marxist approach, on the other hand, claims that educational organizations could have independency to create social transformation to some extent while reproducing prevailing culture and institutions. That educational organizations function to protect domination structure in a society can be uttered as a common ground of both approaches (Eskicumali, 2003).

Describing educational organizations as institutions merely sustain the function of legitimizing social domination structures may lead to the denegation of intra-organizational domination structures. To illustrate, according to Waller (1932, cf. Tezcan, 1999, p. 23) the generation gap between students and teachers could turn into the source of conflict due to the authority of adults over children. Teachers are also the members of the adult group and in the domineering position in the relationship with students (Tezcan, 1999, p. 23).

Domination metaphor highlights the negative aspects of liberal theory tending to transform political and organizational decision-making process into rational deliberation untarnished by the factors such as power, violence and tragedy. In addition, domination metaphor constructs a theory for those exploited. In this context, it can provide explanations for how intra-organizational asymmetric power relations are maintained, how the contradictions between the ruler and ruled are masked, how organizational values are shaped against marginal groups and how formal authority is exercised against these groups (Morgan, 1998, s. 386-387). Beside these strengths, domination metaphor involves weaknesses stemmed from its addressing social reality radically. There are criticisms that domination metaphor radicalizes organizational life –notably in educational organizations- through putting forward opposite moral and political justifications against citizenship and social common sense ideals (Searle, 1990). In conclusion, although domination structures are widespread in organizations, domination metaphor is inadequate to portray social reality alone. Moreover, approaching educational organizations as organizations solely functioning to legitimize social domination structures may lead to ignorance of their capability of producing change and creativity.